

НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ОСВІТИ: ДОСВІД НІМЕЦЬКОМОВНИХ КРАЇН

Пономаренко Н. Г.

*кандидат педагогічних наук,
старший викладач кафедри іноземних мов
Миколаївський національний аграрний університет
вул. Г. Гонгадзе, 9, Миколаїв, Україна
orcid.org/0000-0001-7855-1986
ponomarenkonh@gmail.com*

Ключові слова: *нормативно-правові засади, якість освіти, освітні стандарти, внутрішня система якості, зовнішня експертиза.*

Стаття присвячена нормативно-правовим засадам забезпечення якості освіти Німеччини, Австрії та Швейцарії.

З'ясовано, що якість освіти в німецькомовних країнах регулюється як на національному та регіональному рівнях, так і на рівні окремого освітнього закладу, що відображається в нормативно-правових документах у галузі освіти цих країн. Зокрема, на національному рівні в усіх німецькомовних країнах розроблено та затверджено освітні стандарти для закладів загальної освіти, що визначають рівень володіння учнями предметними компетенціями на кожному етапі навчання у школі. Крім того, в Німеччині розроблена «Концепція використання освітніх стандартів для розвитку освітнього процесу»; в Австрії прийнятий документ під назвою «Якість загальноосвітньої школи»; в Швейцарії розроблено модель контролю якості через експертизу та розвиток, на яку орієнтуються школи при розробці власної концепції якості. Для доповнення освітніх стандартів розроблені так звані орієнтовні рамки якості школи, які містять індикатори якості школи та освітнього процесу і є інструментом проведення внутрішньої експертизи освітнього закладу. Забезпечення якості в професійній освіті Німеччини регулюється передусім законами, розпорядженнями та рекомендаціями головного комітету та комітетів федеральних земель Федерального інституту професійної освіти. В Австрії розроблено стратегію «Ініціатива якості професійної освіти». Швейцарською конференцією професійної освіти запроваджено відповідні інструменти, зокрема QualiCarte.

Підкреслено, що необхідність регулярної оцінки якості вищих навчальних закладів закріплено як в національних, так і в регіональних законах про вищу освіту Німеччини, Австрії та Швейцарії, які передбачають створення внутрішньої системи менеджменту якості та зовнішньої експертизи освітнього закладу.

Наголошено, що значна увага в німецькомовних країнах приділяється якості післядипломної освіти. З цією метою у вищезазначених країнах запроваджено стандарти та програми e-learning для установ післядипломної освіти.

REGULATORY PRINCIPLES OF EDUCATION QUALITY: EXPERIENCE OF GERMAN LANGUAGE COUNTRIES

Ponomarenko N. H.

*Candidate of Pedagogical Sciences,
Senior Lecturer at the Department of Foreign Languages
Mykolayiv National Agrarian University
Heorgiia Honhadze str., 9, Mykolayiv, Ukraine
orcid.org/0000-0001-7855-1986
ponomarenkonh@gmail.com*

Key words: *normative-legal bases, quality of education, educational standards, internal quality system, external examination.*

The article is devoted to the legal framework for ensuring the quality of education in Germany, Austria and Switzerland.

It was found that the quality of education in German-speaking countries is regulated at the national and regional levels, as well as at the level of educational institutions, which is reflected in the legal documents in the field of education in these countries. In particular, at the national level, educational standards for general education institutions have been developed and approved in all German-speaking countries, which determine the level of students' mastery of subject competencies at each stage of schooling. In addition, Germany has developed a "Concept for the use of educational standards for the development of the educational process"; in Austria, a document "Quality of secondary school" was adopted; Switzerland has developed a quality model through expertise and development, which schools focus on when developing their own concept of quality. In addition to educational standards, the so-called indicative framework of school quality has been developed, which contains indicators of school quality and educational process, and is a tool for conducting internal examination of an educational institution. Quality assurance in vocational education in Germany is governed primarily by the laws, regulations and recommendations of the main committee and the committees of the federal states of the Federal Institute for Vocational Education; Austria has developed a strategy for the Vocational Education Quality Initiative; The Swiss Conference on Vocational Education has introduced appropriate tools, in particular, QualiCarte.

It is emphasized that the need for regular quality assessment of higher education institutions is enshrined in both national and regional laws on higher education in Germany, Austria and Switzerland, which provide for the establishment of an internal quality management system and external expertise of the institution. It is emphasized that considerable attention in German-speaking countries is paid to the quality of postgraduate education. To this end, standards for postgraduate education and e-learning programs have been introduced in the above-mentioned countries.

Постановка проблеми. У період глобалізації та посилення конкуренції між країнами на початку 2000-х років перед німецькомовними країнами (Німеччиною, Австрією та Швейцарією) постала необхідність встановлення ефективності освіти цих країн у міжнародному порівнянні. З цією метою німецькомовні країни беруть участь у міжнародних порівняльних дослідженнях якості математичної та природничої освіти TIMSS та в міжнародних порівняльних дослідженнях функціональної грамотності учнів PISA. Під час таких

досліджень учні цих країн показали дуже низькі результати, тому виникла необхідність підвищення якості освіти та зміни механізмів державного регулювання в галузі освіти німецькомовних країн, а також нормативно-правових засад забезпечення якості освіти [19, с. 81].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання якості освіти німецькомовних країн розглядали у своїх дослідженнях К. Бурен (С. Buhren), К. Буркард (С. Burkard), Г. Ейкенбуш (G. Eikenbusch), Х. Акерман (H. Ackermann),

Г. Рольфф (H. Rolff), Г. Альтріхтер (H. Altrichter), П. Пош (P. Posch), Е. Кліме (E. Klieme), В. Шпехт (W. Specht).

Мета статті – дослідити нормативно-правові засади забезпечення якості освіти в Німеччині, Австрії та Швейцарії задля їх використання в Україні.

У 2003 році в Німеччині під керівництвом Е. Кліме (E. Klieme) проводилося оцінювання системи освіти [10], на основі якого були розроблені і затверджені Постійною конференцією міністрів культури й освіти Німеччини (Kultusministerkonferenz (КМК)) освітні стандарти, що визначають рівень володіння предметними компетенціями, якого учень повинен досягти на кожному етапі навчання у школі. У 2009 році Постійною конференцією міністрів культури й освіти була представлена «Концепція використання освітніх стандартів для розвитку освітнього процесу» (“Konzeption der Kultusministerkonferenz zur Nutzung der Bildungsstandards für die Unterrichtsentwicklung”), яка висвітлює взаємозв’язок перевірки компетенцій та розвитку освітнього процесу, а також шляхи організації освітнього процесу, орієнтованого на досягнення учнями відповідних компетенцій [12]. Для доповнення освітніх стандартів у більшості федеральних земель Німеччини розроблені так звані орієнтовні рамки якості школи (Rahmenrichtlinien für die Schulqualität), які містять індикатори якості школи та освітнього процесу і є інструментом проведення внутрішньої експертизи освітнього закладу [9].

Варто наголосити, що всі заходи щодо забезпечення та розвитку якості загальної середньої освіти інтегровані як в загальну стратегію Постійної конференції міністрів культури й освіти Німеччини щодо моніторингу освіти [13], так і в стратегії окремих федеральних земель щодо розвитку та забезпечення якості в галузі освіти, які, серед іншого, охоплюють такі аспекти, як посилення автономії окремої школи, розробку власних програм школи, сприяння співпраці між школами, а також посилення консультативних функцій шкільних інспекцій.

Забезпечення якості в професійній освіті регулюється передусім законами, розпорядженнями та рекомендаціями головного комітету та комітетів федеральних земель Федерального інституту професійної освіти (Bundesinstitut für Berufsbildung (BIBB)) [18], основними завданнями яких відповідно до Федерального закону про професійну освіту є постійний розвиток якості професійної освіти.

Наприкінці 1990-х років була проведена експертиза системи освіти Австрії під керівництвом Г. Альтріхтера (H. Altrichter) та П. Поша (P. Posch), на основі якої були розроблені, а в 2009 році запроваджені освітні стандарти

з німецької мови, математики та іноземної мови для учнів 4-х та 8-х класів [14, с. 15]. Крім того, в 2013/2014 навчальному році був прийнятий документ під назвою «Якість загальноосвітньої школи» (“Schulqualität Allgemeinbildung” (SQA)), який передбачає шість таких параметрів експертизи: результати навчання, освітній процес, освітнє середовище, управління та менеджмент, розвиток персоналу, шкільне партнерство та зовнішні стосунки [17, с. 194].

У галузі професійної освіти у 2004 році в Австрії була розроблена стратегія «Ініціатива якості професійної освіти» (“QualitätsInitiative Berufsbildung” (QIBB)), а також стандарти професійної освіти, тобто компетенції, яких повинні досягти випускники установ професійної освіти після завершення навчання.

У Швейцарії на національному рівні в рамках міжкантональної угоди «Гармонізація обов’язкової школи» (“HarmoS-Konkordat”) були розроблені освітні стандарти для рідної мови, першої іноземної, математики та природничих наук, перевірка яких вперше відбулася лише у 2016 році.

Законами про шкільну освіту більшості кантонів Швейцарії передбачене регулювання якості навчання в школах та розроблені концепції забезпечення та розвитку якості освіти [19, с. 87].

Постійною Швейцарською Конференцією директорів кантональних департаментів освіти була розроблена також модель контролю якості через експертизу та розвиток (das Modell Qualität durch Evaluation und Entwicklung (Q2E), на яку орієнтуються школи під час розробки власної концепції якості. Вона базується на шести компонентах, які окреслюють загальні рамки внутрішньо-шкільного менеджменту якості та адаптуються до кожної школи [17].

Згідно з Законом про професійну освіту Швейцарії [1], установа професійної освіти гарантує розвиток якості, федерація при цьому сприяє цьому розвитку, розробляє стандарти якості та перевіряє їх дотримання. Кантони регулюють розвиток якості відповідними кантональними законами про професійну освіту. З метою забезпечення якості в галузі професійної освіти Швейцарська конференція професійної освіти (Berufsbildungsämter-Konferenz (SBBK)) розробила відповідні інструменти, зокрема QualiCarte та Qualük.

Отже, ми бачимо, що перед запровадженням освітніх стандартів у Німеччині та Австрії було проведено оцінювання (експертизу) системи освіти та з’ясовано переваги та недоліки цих систем, що варто було б зробити й в Україні.

Система оцінки якості вищої освіти німецькомовних країн Європейського Союзу формувалася в межах Болонського процесу, коли була запроваджена система акредитації та гарантування якості освіти.

Необхідність регулярної оцінки діяльності вищих навчальних закладів закріплюється в Рамковому законі про вищу освіту Німеччини (Hochschulrahmengesetz) (§ 6, п. 1). Земельні закони про вищу освіту передбачають створення внутрішньої системи менеджменту якості та проведення зовнішньої експертизи вищого навчального закладу [19, с. 92].

У 2005 році Постійною конференцією міністрів культури й освіти Німеччини було затверджене Положення щодо забезпечення якості викладання, в якому визначаються такі основні елементи системи менеджменту якості: акредитація (програмна, інституційна та системна), експертиза та ранжування вищих навчальних закладів [11, с. 5–10].

Для підтримки внутрішньої експертизи, а також проведення зовнішньої експертизи різних аспектів діяльності вищих навчальних закладів створена інфраструктура установ на рівні федеральних земель (агенції) або на регіональному та національному рівні (мережі та об'єднання). Порядок їх діяльності регламентується рішеннями Постійної конференції міністрів культури й освіти земель Німеччини та Конференції ректорів німецьких вузів [19, с. 92].

Важливим компонентом менеджменту якості в галузі вищої освіти Німеччини є акредитація. Процедури експертизи й акредитації використовують загальні методи та критерії оцінки, але мають різні цілі. Експертиза орієнтована на вдосконалення якості вищої освіти, забезпечуючи вироблення систематичних стратегій підвищення якості освітнього процесу. Акредитація констатує факт відповідності мінімальним стандартам і вимогам на момент проведення перевірки. Але у зв'язку з потребою зменшення навантаження на вищі навчальні заклади і економії фінансових коштів, з якими пов'язане проведення оцінки якості освіти, в Німеччині широко дискутується питання про поєднання процедур експертизи та акредитації [19, с. 95].

Згідно з Положенням Постійної конференції міністрів культури й освіти про забезпечення якості викладання в галузі вищої освіти Німеччини проводяться програмна, інституційна та системна акредитації [11, с. 5–6].

Діяльність акредитаційних агенцій регулюється національними документами, зокрема й рекомендаціями, розробленими групою міністрів у галузі освіти та культури земель (регіональними органами управління освітою), а також критеріями, встановленими Акредитаційною радою. Акредитаційні процедури, які застосовують німецькі акредитаційні агенції, повністю співвідносяться з Європейськими стандартами та гарантіями якості вищої освіти (ESG). Функціонування

системи акредитації не обмежується освітнім простором Німеччини. Будучи членами міжнародних мереж із забезпечення якості освіти (наприклад, Міжнародної мережі гарантій якості у вищій освіті (INQAAHE), Європейської мережі забезпечення якості у вищій освіті (ENQA), Об'єднаної організації з питань якості (JQI)), Акредитаційна рада та агенції беруть активну участь у побудові зони європейської вищої освіти [16].

Останнім часом все більшого значення набуває навчання упродовж життя, що призвело до усвідомлення важливості підвищення якості післядипломної освіти. У 2004 році був введений федеральний сертифікат для установ післядипломної освіти «Знак якості LQW2» (Lernorientierte Qualitätssicherung in der Weiterbildung Version 2 (Забезпечення якості післядипломної освіти, орієнтованої на навчання, версія 2)), а в 2007 році був запроваджений новий стандарт якості PAS 1037 для установ заочної форми навчання та програм e-learning [7].

Згідно з § 14 Федерального Закону Австрії про організацію університетів та їх навчання (Bundesgesetz über die Organisation der Universitäten und ihre Studien), з метою забезпечення якості освіти університети повинні створювати власну систему забезпечення якості освіти [3].

§ 1 Федерального Закону Австрії про забезпечення якості освіти у вищих навчальних закладах (das Hochschul-Qualitätssicherungsgesetz) регулює зовнішнє забезпечення якості освіти у спеціалізованих вищих навчальних закладах та приватних університетах. Відповідно до Закону зовнішня експертиза вищого навчального закладу здійснюється за допомогою сертифікації внутрішньої системи менеджменту якості освіти, акредитації освітніх програм, акредитації освітніх установ та нагляду за акредитованими освітніми установами та програмами. Закон передбачає також поєднання внутрішньої системи забезпечення якості із зовнішньою експертизою [6].

Акредитація є обов'язковою лише для спеціалізованих вищих навчальних закладів та приватних університетів, при цьому § 23 та § 24 Закону про забезпечення якості у вищих навчальних закладах передбачено проведення програмної та інституційної акредитації. Передумовами для інституційної акредитації є наявність внутрішньої системи менеджменту якості освіти, а для програмної акредитації – забезпечення якості освіти [6].

Забезпеченню якості післядипломної освіти Австрії приділяється також значна увага. Зокрема, в 2011 році були розроблені рамки якості освіти дорослих (Qualitätsrahmen für die Erwachsenenbildung in Österreich (ÖCERT)), на основі яких здійснюється підтвердження якості та сертифікація установ післядипломної освіти [15].

Згідно зі ст. 63а Федеральної Конституції Швейцарії, федерація та кантони спільно відповідають за координацію та забезпечення якості в галузі вищої освіти [5]. На цій основі у 2015 році вступив у силу Федеральний закон про сприяння вищим навчальним закладам та координацію в галузі вищої освіти Швейцарії [2]. Цей закон зобов'язує всі вищі навчальні заклади створювати систему забезпечення якості освіти, а також проходити інституційну акредитацію. Відповідно до цього закону була створена Швейцарська Акредитаційна Рада (der Schweizerische Akkreditierungsrat) як спільний орган федерації та кантонів для акредитації та забезпечення якості в галузі вищої освіти, а також Швейцарська Агенція акредитації та забезпечення якості освіти (die Schweizerische Agentur für Akkreditierung und Qualitätssicherung (AAQ)), яка є членом Європейської Асоціації забезпечення якості у вищій освіті та Міжнародної агенції забезпечення якості в галузі вищої освіти.

Відповідно до Федерального закону про післядипломну освіту Швейцарії (Bundesgesetz über

die Weiterbildung) [4] забезпечення та розвиток якості післядипломної освіти повинні бути гарантовані у чотирьох таких аспектах: пропозиції, кваліфікації випускників, навчальні програми та процедури атестації. Для цього у Швейцарії використовують такі інструменти, як eduQua, ModuQua та інші [20; 21].

На жаль, в Україні не розроблено стандартів післядипломної освіти. Проект Закону «Про освіту дорослих» наразі знаходиться на стадії громадського обговорення, і ми вважаємо за доцільне використання досвіду німецькомовних країн у цій галузі.

Отже, якість освіти в німецькомовних країнах регулюється для всіх рівнів освіти як на національному та регіональному рівнях, так і на рівні окремого освітнього закладу, що відображається в нормативно-правових документах у галузі освіти цих країн. В Україні доцільно б було провести оцінювання (експертизу) системи освіти країни з метою покращення її якості, а також використати досвід німецькомовних країн, зокрема і в галузі освіти дорослих та e-learning.

ЛІТЕРАТУРА

1. Bundesgesetz über die Berufsbildung. URL: <https://www.admin.ch/opc/de/classified-compilation/20001860/index.html> (дата звернення: 1.05.20).
2. Bundesgesetz über die Förderung der Hochschulen und die Koordination im schweizerischen Hochschulbereich. URL: <https://www.admin.ch/opc/de/classified-compilation/20070429/index.html> (дата звернення: 17.06.20).
3. Bundesgesetz über die Organisation der Universitäten und ihre Studien URL: <https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=20002128> (дата звернення: 18.06.20).
4. Bundesgesetz über die Weiterbildung. URL: <https://www.admin.ch/opc/de/official-compilation/2016/689.pdf> (дата звернення: 19.06.20).
5. Bundesverfassung der Schweizerischen Eidgenossenschaft. URL: <https://www.admin.ch/opc/de/classified-compilation/19995395/index.html> (дата звернення: 15.01.21).
6. das Hochschul-Qualitätssicherungsgesetz. URL: https://www.jusline.at/HochschulQualitaetssicherungsgesetz_%28HSQSG%29.html (дата звернення: 18.06.20).
7. Douillet J. Wertevorstellungen bei LQW-Anwendern. *Die Zeitschrift für Erwachsenenbildung*. 2016. № 2. S. 35–37.
8. Eurydice Network. Organisation des Bildungssystems in Österreich 2008 / 2009. URL: https://www.schulberatung.bayern.de/imperia/md/content/schulberatung/pdfmuc/broschueren/schulsystem_in_oesterreich_2008.pdf (дата звернення: 19.05.20).
9. Handlungsrahmen Schulqualität in Berlin. Qualitätsbereiche und Qualitätsmerkmal. Senatsverwaltung für Bildung, Jugend und Wissenschaft Berlin. URL: http://www.pws.cidsnet.de/pws-ger/aktuell/handlungsrahmen_schulqualitaet.pdf (дата звернення: 18.03.21).
10. Klieme E. Zur Entwicklung nationaler Bildungsstandards. Eine Expertise. Bonn: Bundesministerium für Bildung und Forschung, 2003. 228 S.
11. KMK-Beschluss: Qualitätssicherung in der Lehre vom 22. 09. 2005. URL: <http://www.kmk.beschluesse/htm> (дата звернення: 12.05.20).
12. Konzeption der Kultusministerkonferenz zur Nutzung der Bildungsstandards für die Unterrichtsentwicklung. URL: https://www.kmk.org/fileadmin/Dateien/veroeffentlichungen_beschluesse/2009/2009_12_10-Konzeption-Bildungsstandards.pdf (дата звернення: 20.03.21).
13. Kultusministerkonferenz Deutschland: Gesamtstrategie der Kultusministerkonferenz zum Bildungsmonitoring. München, Berlin: Luchterhand, 2006. 27 S.
14. Lucyshyn J. Bildungsstandards in Österreich – Entwicklung und Implementierung: Pilotphase II (2004–2007). Salzburg : BIFIE, 2007. 266 S.
15. Qualitätsrahmen für die Erwachsenenbildung in Österreich. URL: <https://oe-cert.at/> (дата звернення: 25.07.20).

16. Statistische Angaben zur Einführung von Bachelor und Masterstudiengängen. Akkreditierung, Studierenden und Absolventen. Wintersemester 2004/2005. HRK. Die Stimme der Hochschulen. URL: <http://www.ahpgs.de/hrk-kmk/StatistikJirk.pdf> (дата звернення: 15.01.20). URL: <https://www.admin.ch/opc/de/classified-compilation/20001860/index.html> (дата звернення: 1.05.20).
17. Widmer T. Evaluation: ein systematisches Handbuch. Wiesbaden, 2009. 634 S.
18. Офіційний сайт Федерального інституту професійної освіти Німеччини. URL: <https://www.bibb.de/> (дата звернення: 25.02.21).
19. Пономаренко Н.Г. Підготовка експертів з освіти в німецькомовних країнах Європейського Союзу : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Київ, 2017. 327 с. С. 131.
20. Швейцарський сертифікат якості для установ післядипломної освіти eduQua. URL: http://www.eduqua.ch/002alc_00_en.htm (дата звернення: 3.06.20).
21. Швейцарський сертифікат якості для установ післядипломної освіти ModuQua. URL: <http://www.moduqua.ch/> (дата звернення: 3.06.20).

REFERENCES

1. Bundesgesetz über die Berufsbildung [Federal Act on Vocational Training] Retrieved from: <https://www.admin.ch/opc/de/classified-compilation/20001860/index.html> (accessed 1.05.20)
2. Bundesgesetz über die Förderung der Hochschulen und die Koordination im schweizerischen Hochschulbereich [Federal law on the promotion of universities and coordination in the Swiss higher education sector] Retrieved from: <https://www.admin.ch/opc/de/classified-compilation/20070429/index.html> (accessed 17.06.20)
3. Bundesgesetz über die Organisation der Universitäten und ihre Studien [Federal law on the organization of universities and their studies] Retrieved from: <https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=20002128> (accessed 18.06.20)
4. Bundesgesetz über die Weiterbildung [Federal Law on Continuing Education] Retrieved from: <https://www.admin.ch/opc/de/official-compilation/2016/689.pdf> (accessed 19.06.20)
5. Bundesverfassung der Schweizerischen Eidgenossenschaft [Federal Constitution of the Swiss Confederation] Retrieved from: <https://www.admin.ch/opc/de/classified-compilation/19995395/index.html> (accessed 15.01.21)
6. das Hochschul-Qualitätssicherungsgesetz [the University Quality Assurance Act] Retrieved from: https://www.jusline.at/Hochschul-Qualitaetssicherungsgesetz_%28HSQSG%29.html (accessed 18.06.20)
7. Douillet J. (2016) Wertevorstellungen bei LQW-Anwendern [Values among LQW users]. Die Zeitschrift für Erwachsenenbildung, no. 2, pp.35–37.
8. Eurydice Network. Organisation des Bildungssystems in Österreich 2008 / 2009 [Eurydice Network. Organization of the education system in Austria 2008/2009] Retrieved from: https://www.schulberatung.bayern.de/imperia/md/content/schulberatung/pdfmuc/broschueren/schulsystem_in_oesterreich_2008.pdf (accessed 19.05.20)
9. Handlungsrahmen Schulqualität in Berlin. Qualitätsbereiche und Qualitätsmerkmal. Senatsverwaltung für Bildung, Jugend und Wissenschaft Berlin [Framework of action for school quality in Berlin. Quality areas and quality feature. Senate Administration for Education, Youth and Science Berlin] Retrieved from: http://www.pws.cidsnet.de/pws-ger/aktuell/handlungsrahmen_schulqualitaet.pdf (accessed 18.03.21)
10. Klieme E. (2003) Zur Entwicklung nationaler Bildungsstandards. Eine Expertise [To develop national educational standards. An expertise] Bonn: Bundesministerium für Bildung und Forschung. (in German)
11. KMK-Beschluss: Qualitätssicherung in der Lehre vom 22. 09. 2005 [KMK resolution: Quality assurance in teaching of 09/22/2005] Retrieved from: <http://www.kmk.beschluesse/htm> (accessed 12.05.20)
12. Konzeption der Kultusministerkonferenz zur Nutzung der Bildungsstandards für die Unterrichtsentwicklung [Conception of the Standing Conference for the use of educational standards for teaching development] Retrieved from: https://www.kmk.org/fileadmin/Dateien/veroeffentlichungen_beschluesse/2009/2009_12_10-Konzeption-Bildungsstandards.pdf (accessed 20.03.21)
13. Kultusministerkonferenz Deutschland: (2006) Gesamtstrategie der Kultusministerkonferenz zum Bildungsmonitoring [Overall strategy of the Standing Conference for Education Monitoring] München, Berlin: Luchterhand. (in German)
14. Lucyshyn J. (2007) Bildungsstandards in Österreich – Entwicklung und Implementierung: Pilotphase II (2004–2007). [Educational standards in Austria – development and implementation: pilot phase II (2004–2007)] Salzburg: BIFIE. (in German)
15. Qualitätsrahmen für die Erwachsenenbildung in Österreich [Quality framework for adult education in Austria] Retrieved from: <https://oe-cert.at/> (accessed 25.07.20)

16. Statistische Angaben zur Einführung von Bachelor und Masterstudiengängen. Akkreditierung, Studierenden und Absolventen. Wintersemester 2004/2005. HRK. Die Stimme der Hochschulen [Statistical information on the introduction of Bachelor and Master courses. Accreditation, students and graduates. Winter semester 2004/2005. HRK. The voice of the universities] Retrieved from: <http://www.ahpgs.de/hrk-kmk/StatistikJirk.pdf> (accessed 15.01.20)
17. Widmer T. (2009) Evaluation: ein systematisches Handbuch [Evaluation: a systematic manual] Wiesbaden. (in German)
18. Ofitsiynyi sait Federalnoho instytutu profesiinoi osvity Nimechchyny [Official site of the Federal Institute for Professional Education of Nimechchini] Retrieved from: <https://www.bibb.de/> (accessed 25.02.21)
19. Ponomarenko N.H. (2017) Pidhotovka ekspertiv z osvity v nimetskomovnykh krainakh Yevropeiskoho Soiuzu [Training of education experts in German-speaking countries of the European Union] (PhD Thesis), Kyiv: Borys Grinchenko Kyiv University (in Ukrainian)
20. Shveitsarskyi sertyfikat yakosti dlia ustanov pislidyplomnoi osvity eduQua [Swiss certificate of quality for the installation of the eduQua diploma] Retrieved from: http://www.eduqua.ch/002alc_00_en.htm (accessed 3.06.20)
21. Shveitsarskyi sertyfikat yakosti dlia ustanov pislidyplomnoi osvity ModuQua [Swiss certificate of quality for the installation of diploma coverage ModuQua] Retrieved from: <http://www.moduqua.ch/> (accessed 3.06.20)